

دانشگاه بلوچستان
تحصیلات تکمیلی

پایان نامه کارشناسی ارشد در رشته باستان شناسی

عنوان:

بررسی باستان‌شناختی نیمه‌ی غربی حوزه‌ی قلعه رستم سیستان

استاد راهنما:

دکتر رضا مهرآفرین

استاد مشاور:

دکتر سید رسول موسوی حاجی

تحقیق و نگارش:

افشین باوندپور

(این پایان نامه از حمایت مالی معاونت پژوهشی دانشگاه سیستان و بلوچستان بهره مند شده است)

مهر ۱۳۸۸

بسمه تعالی

این پایان نامه با عنوان بررسی باستان‌شناختی نیمه‌ی غربی حوزه‌ی قلعه رستم سیستان قسمتی از برنامه آموزشی دوره کارشناسی ارشد رشته باستان‌شناسی. توسط دانشجو. افشین باوندپور تحت راهنمایی استاد پایان نامه رضا مهر آفرین تهیه شده است. استفاده از مطالب آن به منظور اهداف آموزشی با ذکر مرجع و اطلاع کتبی به حوزه تحصیلات تکمیلی دانشگاه سیستان و بلوچستان مجاز می باشد.

نام و امضاء دانشجو

این پایان‌نامه واحد درسی شناخته می شود و در تاریخ توسط هیئت داوران بررسی و درجه به آن تعلق گرفت.

تاریخ

امضاء

نام و نام خانوادگی

استاد راهنما:

استاد راهنما:

استاد مشاور:

داور ۱:

داور ۲:

نماینده تحصیلات تکمیلی:

تعهدنامه اصالت اثر

اینجانب افشین بوندپور تأیید می‌کنم که مطالب مندرج در این پایان نامه حاصل کار پژوهشی اینجانب است و به دستاوردهای پژوهشی دیگران که در این نوشته از آن استفاده شده است، مطابق مقررات ارجاع گردیده است. این پایان نامه پیش از این برای احراز هیچ مدرک هم سطح یا بالاتر ارائه نشده است.

کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به دانشگاه سیستان و بلوچستان می‌باشد.

نام و نام خانوادگی دانشجو: افشین بوندپور

امضاء

تقدیم به:

زحمتهای پدرم،

مهربانیهای مادرم

و برادرهای عزیزم سعید و

سپاسگزاری

آنی تو که از نام تو می‌بارد عشق وز نامه و پیغام تو می‌بارد عشق
عاشق شود آنکس که به کویت گذرد آری ز در و بام تو می‌بارد عشق
(جامی)

در این مقام از جناب آقای دکتر رضا مهر آفرین استاد راهنمای ارجمند سپاسگزاری می‌کنم؛ تنها در سایه‌ی راهنمایی‌های ارزنده‌ی ایشان بود که بنده توانستم از عهده‌ی این کار سترگ به در آیم، از ایشان به خاطر همه چیز سپاسگذارم.

از آقای دکتر سید رسول موسوی حاجی، استاد بزرگووارم نیز بسیار ممنونم که مشاورت این کار را پذیرفتند. بنده از مشاورت‌ها و رهنمودهای ایشان فراوان بهره برداشتم.

از آقایان رضا لکزایی، احمد محمدنیا، جواد علایی، عزیز نورزایی، صادق روستایی و مهدی میرشاه همپایان و هم‌بیابانانم در کار میدانی سپاسگذارم؛ بی‌شک بی‌لطف این عزیزان و همکاران خوب، کارم آن‌چنان که باید پیش نمی‌رفت. همچنین از دوستان بسیار عزیزم آقایان محمد اقبال چهری، نوذر حیدری، حسین طارمیان و مرتضی عطایی که در تأمین بخشی از منابع پایان‌نامه، بنده را یاری نموده و در این راه مرا از راهنمایی‌های بی‌دریغ خویش محروم نگرداند بسیار متشکرم. از آقای جمعه‌نیا دوست بسیار خوبم نیز ممنونم که مبانی GIS را به بنده آموختند و در این بخش از هیچ کمک و لطفی در حق بنده فروگذار نبودند. زحمات‌ها و دوستی‌ها و همدلی‌های دوستان بسیار خوب و مهربانم میثم شهسورای و رضا باهو را که از آغاز تا انجام کار همراه و همیار و همدم بنده بودند و ماندند، صمیمانه ارج می‌نهم و برای ایشان آرزوی تندرستی و پیروزی دارم. در این‌جا جا دارد از دوستان بسیار خوبم آقایان حامد خط‌جور، جهانبخش نجفی، امید علی‌محمدی، علی دریاب، فرهاد سنجری و علی‌علی‌ویسی به‌خاطر دلگرمی‌های امیدوارکننده‌شان، در مدت انجام این پژوهش مراتب قدردانی و سپاسگزاری خود را ابراز دارم.

و در پایان به طور ویژه از خانواده‌ی گرامیم، پدرم، مادرم و برادران عزیزم، سپاسگذاری می‌کنم که شکیبانه مرا تحمل کردند و همواره از پشتیبانی‌های ایشان برخوردار بوده‌ام و هستم، امید که سایه‌ی ایشان همواره بر سرم بماند، ایدون باد.

چکیده:

منطقه‌ی سیستان از نظر دارا بودن و غنای آثار باستانی یکی از مهم‌ترین و غنی‌ترین مناطق سرزمین ایران به شمار می‌رود. اما این منطقه تا کنون به طور کامل مورد مطالعه‌ی باستان‌شناختی قرار نگرفته است. از این روی بسیاری از قابلیت‌ها و توانمندی‌های آن ناشناخته مانده است. در این زمینه یکی از راه‌های به دست آوردن اطلاعات مفید از مناطق مختلف، بررسی‌های فراگیر باستان‌شناختی می‌باشند؛ از طریق این بررسی‌ها می‌توان اهمیت‌ها و ظرفیت‌های آثار تاریخی و باستانی منطقه‌ی مورد بررسی را نشان داده و با تجزیه و تحلیل داده‌های به دست آمده از آن‌ها، به بسیاری از مسئله‌های موجود پاسخ داده و مسایل بسیاری را درباره‌ی آن منطقه مطرح کرد. به منظور شناخت ظرفیت‌ها و قابلیت‌های منطقه‌ی سیستان، این منطقه مورد بررسی فراگیر باستان‌شناختی قرار گرفت. به دلیل گستردگی و وسعت، منطقه به چند حوزه تقسیم‌بندی شد که پژوهش پیش رو، به طور اختصاصی به نیمه‌ی غربی حوزه‌ی قلعه رستم، با مساحت حدود ۲۸۸ کیلومتر مربع پرداخته است. برای شناسایی دقیق‌تر مکان‌های باستانی، بر روی نقشه‌ی ۱/۵۰۰۰۰ این بخش، مربع‌هایی به ابعاد دو کیلومتر در دو کیلومتر، ترسیم شد. در نتیجه تعداد ۷۷ مربع حاصل شد. سپس این مربع‌ها با دستگاه G.P.S مشخص و محدوده‌ی هر مربع به صورت پیمایشی یا با خودرو و با بهره‌گیری از اطلاعات محلی بررسی شد. بر بنیاد شواهد و مدارک به دست آمده می‌توان چنین نتیجه گرفت: (۱) بر اساس نظریه‌ی مکان مرکزی، وجود و ادامه‌ی حیات شهر سوخته به عنوان مهم‌ترین مکان مرکزی در این بخش، در ارتباط مستقیم با محوطه‌های اقماری آن بوده است به گونه‌ای که افزایش شمار محوطه‌ها در یک دوره، افزایش وسعت شهر سوخته در همان دوره و بالعکس را در پی داشته است. (۲) تاریخ استقرار در ناحیه‌ی حوضدار در دوره‌ی اسلامی از قرن ششم تا قرن دوازدهم هجری قمری بوده است.

واژگان کلیدی: سیستان، قلعه رستم، بررسی باستان‌شناختی، نظریه‌ی مکان مرکزی، شهر سوخته، حوضدار

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	فصل اول: کلیات
۲	۱- کلیات
۲	۱-۱- تعریف مساله
۴	۲-۱- پرسش‌ها
۴	۳-۱- سابقه و ضرورت انجام پژوهش
۵	۴-۱- فرضیه‌ها
۶	۵-۱- اهداف بررسی
۶	۶-۱- روش انجام تحقیق
۸	فصل دوم: موقعیت طبیعی و اکولوژیکی سیستان
۹	۲- موقعیت طبیعی و اکولوژیکی سیستان
۹	۱-۲- موقعیت جغرافیایی، حدود و وسعت
۹	۲-۲- منابع آب
۱۰	۱-۲-۲- رودخانه‌ها
۱۴	۲-۲-۲- دریاچه‌ها
۱۶	۳-۲-۲- آب‌های زیرزمینی
۱۶	۴-۲-۲- ژئومورفولوژی سیستان
۱۶	۱-۳-۲- کوه‌ها
۱۷	۲-۳-۲- دشت
۱۸	۳-۲- زمین‌شناسی
۱۸	۴-۲- آب و هوا
۲۰	۵-۲- پوشش گیاهی
۲۱	۶-۲- زندگی جانوری
۲۳	فصل سوم: جغرافیای تاریخی سیستان
۲۴	۳- جغرافیای تاریخی سیستان
۲۴	۱-۲-۳- نام‌های سیستان
۲۵	۲-۲-۳- تاریخ و جغرافیای سیستان
۲۵	۳-۲-۳- عصر اوستا
۲۶	۴-۲-۳- دوره‌ی هخامنشی
۲۸	۳-۲-۳- دوره‌ی سلوکی
۲۹	

۳۳	۴-۲-۳- دوره‌ی اشکانی، ساسانی
۳۳	۳-۳- تاریخ و جغرافیای تاریخی دوره‌ی اسلامی
۳۷	۱-۳-۳- فشرده‌ای از تاریخ سیستان در دوره‌ی اسلامی
۳۷	۲-۳-۳- جغرافیای تاریخی سیستان در دوره‌ی اسلامی
۴۰	۱-۲-۳-۳- شهر زرنگ
	۲-۲-۳-۳- شهرهای دیگر سیستان
۴۲	فصل چهارم: مطالعات میدانی
۴۳	۴- مطالعات میدانی
۴۳	۱-۴- اهداف و روش انجام بررسی باستان‌شناختی
۴۴	۱-۱-۴- اهداف طرح بررسی
۴۴	۲-۱-۴- روش بررسی باستان‌شناختی در نیمه‌ی غربی حوزه‌ی قلعه رستم سیستان
۴۵	۳-۲-۴- روش نمونه برداری از مواد فرهنگی سطح مکان‌های شناسایی شده
۴۶	۲-۴- معرفی مکان‌های شناسایی شده در نیمه‌ی غربی حوزه‌ی قلعه رستم سیستان
۴۷	۱-۲-۴- مکان شماره‌ی ۱
۴۸	۲-۲-۴- مکان شماره‌ی ۲
۵۲	۳-۲-۴- مکان شماره‌ی ۳
۵۷	۴-۲-۴- مکان شماره‌ی ۴
۶۱	۵-۲-۴- مکان شماره‌ی ۵
۶۴	۶-۲-۴- مکان شماره‌ی ۶
۶۷	۷-۲-۴- مکان شماره‌ی ۷
۷۰	۸-۲-۴- مکان شماره‌ی ۸
۷۳	۹-۲-۴- مکان شماره‌ی ۹
۷۶	۱۰-۲-۴- مکان شماره‌ی ۱۰
۸۱	۱۱-۲-۴- مکان شماره‌ی ۱۱
۸۶	۱۲-۲-۴- مکان شماره‌ی ۱۲
۹۱	۱۳-۲-۴- مکان شماره‌ی ۱۳
۹۴	۱۴-۲-۴- مکان شماره‌ی ۱۴
۹۷	۱۵-۲-۴- مکان شماره‌ی ۱۵
۱۰۴	۱۶-۲-۴- مکان شماره‌ی ۱۶
۱۱۷	۱۷-۲-۴- مکان شماره‌ی ۱۷
۱۲۲	۱۸-۲-۴- مکان شماره‌ی ۱۸
۱۲۶	۱۹-۲-۴- مکان شماره‌ی ۱۹
۱۳۳	۲۰-۲-۴- مکان شماره‌ی ۲۰
۱۳۶	۲۱-۲-۴- مکان شماره‌ی ۲۱
۱۳۹	۲۲-۲-۴- مکان شماره‌ی ۲۲
۱۴۵	۲۳-۲-۴- مکان شماره‌ی ۲۳
۱۵۰	۲۴-۲-۴- مکان شماره‌ی ۲۴

۱۵۶	۲۵-۲-۴- مکان شماره‌ی ۲۵
۱۵۹	۲۶-۲-۴- مکان شماره‌ی ۲۶
۱۶۴	۲۷-۲-۴- مکان شماره‌ی ۲۷
۱۶۹	۲۸-۲-۴- مکان شماره‌ی ۲۸
۱۷۶	۲۹-۲-۴- مکان شماره‌ی ۲۹
۱۸۰	۳۰-۲-۴- مکان شماره‌ی ۳۰
۱۸۴	۳۱-۲-۴- مکان شماره‌ی ۳۱
۱۸۹	۳۲-۲-۴- مکان شماره‌ی ۳۲
۱۹۴	۳۳-۲-۴- مکان شماره‌ی ۳۳
۱۹۸	۳۴-۲-۴- مکان شماره‌ی ۳۴
۲۰۱	۳۵-۲-۴- مکان شماره‌ی ۳۵
۲۰۶	۳۶-۲-۴- مکان شماره‌ی ۳۶
۲۱۰	۳۷-۲-۴- مکان شماره‌ی ۳۷
۲۱۳	۳۸-۲-۴- مکان شماره‌ی ۳۸
۲۱۷	۳۹-۲-۴- مکان شماره‌ی ۳۹
۲۲۰	۴۰-۲-۴- مکان شماره‌ی ۴۰
۲۲۳	۴۱-۲-۴- مکان شماره‌ی ۴۱
۲۲۸	۴۲-۲-۴- مکان شماره‌ی ۴۲
۲۳۳	۴۳-۲-۴- مکان شماره‌ی ۴۳
۲۳۸	۴۴-۲-۴- مکان شماره‌ی ۴۴
۲۴۳	۴۵-۲-۴- مکان شماره‌ی ۴۵
۲۴۸	۴۶-۲-۴- مکان شماره‌ی ۴۶
۲۵۳	۴۷-۲-۴- مکان شماره‌ی ۴۷
۲۵۷	۴۸-۲-۴- مکان شماره‌ی ۴۸
۲۶۰	۴۹-۲-۴- مکان شماره‌ی ۴۹
۲۶۵	۵۰-۲-۴- مکان شماره‌ی ۵۰
۲۶۹	۵۱-۲-۴- مکان شماره‌ی ۵۱
۲۷۵	۵۲-۲-۴- مکان شماره‌ی ۵۲
۲۷۷	۵۳-۲-۴- مکان شماره‌ی ۵۳
۲۸۱	۵۴-۲-۴- مکان شماره‌ی ۵۴
۲۸۵	۵۵-۲-۴- مکان شماره‌ی ۵۵
۲۸۸	۵۶-۲-۴- مکان شماره‌ی ۵۶
۲۸۹	۵۷-۲-۴- مکان شماره‌ی ۵۷
۲۹۳	۵۸-۲-۴- مکان شماره‌ی ۵۸
۲۹۶	۵۹-۲-۴- مکان شماره‌ی ۵۹
۳۰۱	۶۰-۲-۴- مکان شماره‌ی ۶۰
۳۰۵	۶۱-۲-۴- مکان شماره‌ی ۶۱

۳۱۰	۶۲-۲-۴- مکان شماره‌ی ۶۲
۳۱۵	۶۳-۲-۴- مکان شماره‌ی ۶۳
۳۱۹	۶۴-۲-۴- مکان شماره‌ی ۶۴
۳۲۴	۶۵-۲-۴- مکان شماره‌ی ۶۵
۳۲۸	۶۶-۲-۴- مکان شماره‌ی ۶۶
۳۳۱	۶۷-۲-۴- مکان شماره‌ی ۶۷
۳۳۶	۶۸-۲-۴- مکان شماره‌ی ۶۸
۳۴۰	۶۹-۲-۴- مکان شماره‌ی ۶۹
۳۴۴	۷۰-۲-۴- مکان شماره‌ی ۷۰
۳۴۹	۷۱-۲-۴- مکان شماره‌ی ۷۱
۳۵۳	۷۲-۲-۴- مکان شماره‌ی ۷۲
۳۵۸	۷۳-۲-۴- مکان شماره‌ی ۷۳
۳۶۱	۷۴-۲-۴- مکان شماره‌ی ۷۴
۳۶۷	۷۵-۲-۴- مکان شماره‌ی ۷۵
۳۷۱	۷۶-۲-۴- مکان شماره‌ی ۷۶
۳۷۵	۷۷-۲-۴- مکان شماره‌ی ۷۷
۳۷۸	۷۸-۲-۴- مکان شماره‌ی ۷۸
۳۸۱	۷۹-۲-۴- مکان شماره‌ی ۷۹
۳۸۴	۸۰-۲-۴- مکان شماره‌ی ۸۰
۳۸۹	۸۱-۲-۴- مکان شماره‌ی ۸۱
۳۹۳	۸۲-۲-۴- مکان شماره‌ی ۸۲
۳۹۶	۸۳-۲-۴- مکان شماره‌ی ۸۳
۴۰۱	۸۴-۲-۴- مکان شماره‌ی ۸۴
۴۰۵	۸۵-۲-۴- مکان شماره‌ی ۸۵
۴۰۸	۸۶-۲-۴- مکان شماره‌ی ۸۶
۴۱۵	۸۷-۲-۴- مکان شماره‌ی ۸۷
۴۱۹	۸۸-۲-۴- مکان شماره‌ی ۸۸
۴۲۴	۸۹-۲-۴- مکان شماره‌ی ۸۹
۴۲۸	۹۰-۲-۴- مکان شماره‌ی ۹۰
۴۳۲	۹۱-۲-۴- مکان شماره‌ی ۹۱
۴۳۶	۹۲-۲-۴- مکان شماره‌ی ۹۲
۴۴۰	۹۳-۲-۴- مکان شماره‌ی ۹۳
۴۴۵	۹۴-۲-۴- مکان شماره‌ی ۹۴
۴۴۹	۹۵-۲-۴- مکان شماره‌ی ۹۵
۴۵۳	۹۶-۲-۴- مکان شماره‌ی ۹۶
۴۶۰	۹۷-۲-۴- مکان شماره‌ی ۹۷
۴۶۴	۹۸-۲-۴- مکان شماره‌ی ۹۸

۴۶۹	۹۹-۲-۴- مکان شماره‌ی ۹۹
۴۷۴	۱۰۰-۲-۴- مکان شماره‌ی ۱۰۰
۴۷۸	۱۰۱-۲-۴- مکان شماره‌ی ۱۰۱
۴۸۲	۱۰۲-۲-۴- مکان شماره‌ی ۱۰۲
۴۸۶	۱۰۳-۲-۴- مکان شماره‌ی ۱۰۳
۴۹۰	۱۰۴-۲-۴- مکان شماره‌ی ۱۰۴
۴۹۳	۱۰۵-۲-۴- مکان شماره‌ی ۱۰۵
۴۹۶	۱۰۶-۲-۴- مکان شماره‌ی ۱۰۶
۴۹۹	۱۰۷-۲-۴- مکان شماره‌ی ۱۰۷
۵۰۳	۱۰۸-۲-۴- مکان شماره‌ی ۱۰۸
۵۰۶	۱۰۹-۲-۴- مکان شماره‌ی ۱۰۹
۵۰۹	۱۱۰-۲-۴- مکان شماره‌ی ۱۱۰
۵۱۲	۱۱۱-۲-۴- مکان شماره‌ی ۱۱۱
۵۱۶	۱۱۲-۲-۴- مکان شماره‌ی ۱۱۲
۵۱۹	۱۱۳-۲-۴- مکان شماره‌ی ۱۱۳
	۱۱۴-۲-۴- مکان شماره‌ی ۱۱۴

۵۸۵

۵۸۶

فصل پنجم: تحلیل داده‌ها و ارزیابی فرضیه‌های تحقیق

۵۸۶

۵- تحلیل داده‌ها و ارزیابی فرضیات تحقیق

۵۸۷

۱-۵- مکان‌ها و دوره‌های استقرار شناسایی شده در منطقه مورد بررسی

۲-۵- سیمای باستان‌شناختی منطقه در دوران پیش از تاریخ

۵۹۰

۱-۲-۵- ارتباط میان پراکندگی مکان‌های دوره پیش از تاریخ

و منابع آب در منطقه

۵۹۲

۲-۲-۵- نحوه پراکندگی مکان‌های شناسایی شده، همزمان با دوره‌های

۵۹۹

گوناگون استقراری شهر سوخته در منطقه

۳-۲-۵- معرفی سفال دوران پیش از تاریخ منطقه

۶۰۳

۴-۲-۵- ارتباط میان میزان سلامت نمونه‌های سفالی و ارتفاع مکان‌ها نسبت

۶۰۷

به سطح زمین‌های اطراف

۶۰۸

۵-۲-۵- فعالیتهای صنعتی صورت گرفته در منطقه در دوران پیش از تاریخ

۶۰۹

۳-۵- سیمای باستان‌شناختی منطقه در دوران تاریخی

۶۱۱

۴-۵- سیمای باستان‌شناختی منطقه در دوران اسلامی

۶۱۲

۵-۵- آزمایش و سنجش فرضیات تحقیق

۱-۵-۵- نظریه مکان مرکزی

۶۱۵

۲-۵-۵- نحوه پراکندگی مکان‌های دوره پیش از تاریخ در منطقه

۶۲۱

بر اساس نظریه مکان مرکزی

۶۲۱

۳-۵-۵- استقرار در ناحیه اسلامی حوض‌دار بر اساس داده‌های باستان شناسی،

تاریخی و جغرافیایی

۶۲۲	۵-۳-۱- مطالعات میدانی (باستان‌شناختی)
۶۲۲	۵-۳-۲- مطالعات اسنادی
۶۲۵	۵-۳-۱- داده‌های تاریخی
۶۲۶	۵-۳-۲- داده‌های جغرافیایی

پی‌نوشت

۶۵۸

فصل ششم: جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

۶۷۱

مراجع

فهرست جدول‌ها

صفحه	عنوان جدول
۶۴۱	۱-۵- تعیین رتبه استقراری بر اساس مساحت محوطه‌ها بر حسب متر
۶۴۱	۲-۵- محوطه‌ها به تفکیک دوره استقراری، همزمان با شهر سوخته، در منطقه مورد بررسی
۶۴۲	۳-۵- محوطه‌ها با آثار استقراری تک دوره ای و چند دوره ای همزمان با شهر سوخته
۶۴۲	۴-۵- میزان حرارت نمونه های سفالی شهر سوخته و رنگ حاصل از آن
۶۴۳	۵-۵- میزان سلامت داده های سفالی محوطه‌ها
۶۴۳	۶-۵- میزان پراکندگی آثار جوش کوره در سطح محوطه‌ها
۶۴۳	۷-۵- میزان پراکندگی سرباره فلز در سطح محوطه‌ها
۶۴۴	۸-۵- جدول ۵-۸. فراوانی و وسعت محوطه‌های استقراری همزمان با دوره اول شهر سوخته
۶۴۴	۹-۵- جدول ۵-۹. فراوانی و وسعت محوطه‌های استقراری همزمان با دوره دوم شهر سوخته
۶۴۵	۱۰-۵- جدول ۵-۱۰. فراوانی و وسعت محوطه‌های استقراری همزمان با دوره سوم شهر سوخته
۶۴۵	۱۱-۵- فراوانی و وسعت محوطه‌های استقراری همزمان با دوره چهارم شهر سوخته
۶۴۶	۱۲-۵- فراوانی و وسعت محوطه‌های استقراری همزمان با دوره‌های مختلف شهر سوخته
۶۴۶	۱۳-۵- گاهنگاری تطبیقی مکان‌های مورد استفاده در مقایسه گونه شناختی نمونه‌های سفالی دوره پیش از تاریخ، در منطقه‌ی مورد بررسی
۶۴۷	۱۴-۵- گاهنگاری تطبیقی مکان‌های مورد استفاده در مقایسه گونه‌شناختی نمونه‌های سفالی دوره پیش از تاریخ، در منطقه‌ی مورد بررسی
۶۴۷	۱۵-۵- گاهنگاری مکان‌های مورد استفاده در مقایسه گونه‌شناختی نمونه‌های سفالی دوره پیش از تاریخ دز منطقه مورد بررسی
۶۴۷	۱۶-۵- گاهنگاری شهر سوخته

فهرست شکلها

صفحه	عنوان شکل
۵۲۳	۱-۴- نمای عمومی مکان شماره ۱
۵۸۴	۱۲۴-۴- نمای عمومی مکان شماره ۱۱۴
۶۵۴	۱-۵- مدل مقایسه نحوه ارتباطات میان محوطه‌ها در دوره اول و دوم شهر سوخته در منطقه مورد بررسی
۶۵۴	۲-۵- سلسله مراتب استقراری از نظر وسعت محوطه‌ها در نظریه مکان مرکزی
۶۵۵	۳-۵- مکانهای مرکزی از رده بالا تا پایین
۶۵۵	۴-۵- شکل گیری و منطقه تحت نفوذ شهرهای در طرح والتر کریستالر
۶۵۶	۵-۵- آستانه اندازه بازار
۶۵۶	۶-۵- شکل هندسی پراکندگی فضایی مراکز جمعیت معاصر در دشت در گز خراسان
۶۵۶	۷-۵- شکل هندسی روابط بین محله‌های پیش از تاریخی در حاشیه روخانه درونگر، دوره IV نمازگاه
۶۵۷	۸-۵- مراحل تشکیل فضای شش ضلعی در میان مکانها در نظریه مکان مرکزی کریستالر

فهرست نقشه‌ها

صفحه	عنوان نقشه
۶۲۶	۱-۵. موقعیت استان سیستان و بلوچستان در نقشه‌ی ایران
۶۲۶	۲-۵. موقعیت شهرستان زابل در نقشه‌ی استان سیستان و بلوچستان
۶۲۷	۳-۵. موقعیت تقریبی حوزه‌ی قلعه رستم در منطقه سیستان
۶۲۸	۴-۵. نقشه پراکندگی محوطه‌های باستانی، میان مربع‌های دو کیلومتر در دو کیلومتر، در نیمه‌ی غربی حوزه قلعه رستم سیستان *
۶۲۹	۵-۵. نقشه پراکندگی محوطه‌های دوران پیش از تاریخ، تاریخ و اسلامی در نیمه‌ی غربی حوزه قلعه رستم سیستان
۶۳۰	۶-۵. محدوده روابط فرهنگی فلات ایران در میانه هزاره سوم قبل از میلاد
۶۳۰	۷-۵. مسیر تجاری و منابع در فلات ایران و مناطق همجوار در هزاره سوم ق.م
۶۳۱	۸-۵. پراکندگی محوطه‌های دارای آثار دوران پیش از تاریخ و وابستگی این محوطه‌ها به منابع آبی (دریاچه و شاخه‌های رود بیابان)
۶۳۲	۹-۵. نقشه پراکندگی محوطه‌ها دوران پیش از تاریخ به تفکیک دوره‌ها و رتبه استقرار محوطه‌ها
۶۳۳	۱۰-۵. پراکندگی فضایی محوطه‌ها، دارای آثار استقراری همزمان با دوره اول شهر سوخته با بیشترین ارتباط و فضای تحت پوشش آنها در منطقه
۶۳۴	۱۱-۵. پراکندگی فضایی محوطه‌ها، دارای آثار استقراری همزمان با دوره اول شهر سوخته با بیشترین ارتباط و فضای تحت پوشش آنها در منطقه
۶۳۵	۱۲-۵. پراکندگی فضایی محوطه‌ها، دارای آثار استقراری همزمان با دوره دوم شهر سوخته با بیشترین ارتباط و فضای تحت پوشش آنها در منطقه
۶۳۶	۱۳-۵. پراکندگی فضایی محوطه‌ها، دارای آثار استقراری همزمان با دوره چهارم شهر سوخته با بیشترین ارتباط و فضای تحت پوشش آنها در منطقه
۶۳۷	۱۴-۵. پراکندگی میزان سلامت داده‌های سفالی محوطه‌ها و ارتفاع هر محوطه در دوران پیش از تاریخ نسبت به سطح زمین‌های اطراف
۶۳۸	۱۵-۵. پراکندگی محوطه‌ها دارای آثار جوش کوره و سرباره فلز در دوران پیش از تاریخ
۶۳۹	۱۶-۵. پراکندگی محوطه‌ها با آثار دوره اسلامی
۶۴۰	۱۷-۵. نقشه پراکندگی محوطه‌های اسلامی به تفکیک نوع ساختار مکان‌ها

فهرست نمودارها

صفحه	عنوان نمودار
۶۴۸	۱-۵- محوطه‌ها به تفکیک دوره استقرار، همزمان با شهر سوخته، در منطقه مورد بررسی
۶۴۸	۲-۵- محوطه‌ها با آثار استقراری تک دوره‌ای و چند دوره‌ای همزمان با شهر سوخته
۶۴۹	۳-۵- میزان سلامت نمونه‌های سفالی محوطه‌ها در دوره پیش از تاریخ
۶۴۹	۴-۵- ارتباط میان میزان سلامت نمونه‌های سفالی و ارتفاع محوطه‌ها نسبت به سطح زمین- های اطراف
۶۵۰	۵-۵- میزان پراکندگی جوش کوره در سطح محوطه‌ها
۶۵۰	۶-۵- میزان پراکندگی سرباره فلز در سطح محوطه‌ها
۶۵۱	۷-۵- وسعت یا رتبه استقراری محوطه‌ها در دوره اول شهر سوخته
۶۵۱	۸-۵- وسعت یا رتبه استقراری محوطه‌ها در دوره دوم شهر سوخته
۶۵۲	۹-۵- وسعت یا رتبه استقراری محوطه‌ها در دوره سوم شهر سوخته
۶۵۲	۱۰-۵- وسعت یا رتبه استقراری محوطه‌ها در دوره چهارم شهر سوخته
۶۵۳	۱۱-۵- وسعت یا رتبه استقراری محوطه‌ها در دوره‌های مختلف همزمان با شهر سوخته

فصل اول

کلیات طرح تحقیق

۱- کلیات

۱-۱- تعریف مسأله و بیان سؤال‌های اصلی تحقیق

سیستان که مراجع قدیم آن را سجستان نامیده‌اند و از کلمه فارسی سگستان مأخوذ گردیده (لسترنج، ۱۳۷۳: ۳۵۸) جلگه ای است پست و هموار که از سوی شمال و مشرق به افغانستان، از جنوب به شهرستان زاهدان و از مغرب و شمال غرب به کویرلوت و شهرستان بیرجند محدود است. دشت سیستان در تمامی دوره‌های پیش از تاریخی، تاریخی، و اسلامی دارای استقرارهای بسیار غنی و متعدد و از همه مهمتر دست نخورده می‌باشد. سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح، پهندشت سیستان را به چندین بخش و حوزه تقسیم نموده است (مهرآفرین، ۱۳۸۳: ۱۱۲) که یکی از این حوزه‌ها که از نظر باستان‌شناسی حائز اهمیت بسیاری است، حوزه قلعه رستم می باشد، این حوزه بین ۳۰ درجه و ۱۵ دقیقه تا ۳۰ درجه و ۴۵ دقیقه عرض شمالی و ۶۱ درجه و ۱۵ دقیقه تا ۶۱ درجه و ۳۰ دقیقه طول شرقی از نصف النهار گرینویچ واقع گردیده (سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح، ۱۳۷۷: برگ ۲، ۸۲۵۱) که در واقع در بخشی از دلتای رود هیرمند قرار گرفته است.

رود هیرمند نزدیک دریاچه هامون تشکیل دلتای بزرگی می دهد که مرکز اصلی تمدن کهن سیستان بوده است. مسیر این رودخانه طی سالیان دراز بارها عوض شده و باعث جا به جایی جوامع و فرهنگ‌ها گردیده (سیدسجادی، ۱۳۷۴: ۱۹۹) به گونه ای که به عقیده کرزن در هیچ نقطه‌ی دیگر نمی توان در یک محدوده‌ای چنین کوچک، این همه خرابه، شهر و روستا یافت (بارتولد، ۱۳۶۲: ۱۰۱). حوزه‌ی قلعه رستم را نیز با توجه به جاده ارتباطی زابل-زاهدان می‌توان به دو بخش شرقی و غربی تقسیم نمود. در این پژوهش نیمه‌ی غربی حوزه-ی قلعه رستم، که مساحتی در حدود ۲۸۸ کیلومتر مربع را در برمی‌گیرد، از شمال به ناحیه‌ی ورمال، از جنوب به قلعه‌ی موسوم به "قلعه رستم"، از شرق به جاده‌ی ارتباطی زابل-زاهدان و از غرب به دریاچه‌ی هامون هیرمند محدود می‌شود. بر اساس مطالعات باستان‌شناختی صورت گرفته و مطالبی که در منابع تاریخی

وسفرنامه مسافران بدان اشاره شده می‌توان دوره‌های استقراری در این بخش از سیستان را چنین بازسازی نمود:

الف- دوران پیش از تاریخ : مهمترین محوطه‌ی پیش از تاریخی در بخش مورد بررسی، شهر سوخته می‌باشد. مطالعات باستان‌شناختی که در سال‌های ۷-۱۹۷۶ در شرق و جنوب شرق ایران صورت گرفت، نشان داد که در قرون اولیه‌ی هزاره‌ی سوم پیش از میلاد، جوامع روستایی به موازات بین‌النهرین در سراسر ایران (از جمله شهر سوخته) با آهنگ رشد برای رسیدن به مرحله‌ی شهرنشینی گام برداشتند (مجیدزاده، ۱۳۶۸: ۱۴۰). در حقیقت شهر سوخته مهمترین محوطه باستانی سیستان (سیدسجادی، ۱۳۷۴: ۱۹۹) و یکی از بزرگ‌ترین استقرارهای عصر مفرغ با ۱۵۱ هکتار مساحت (طلایی، ۱۳۵۸: ۱۵۸)، کنار دلتای رود هیرمند قرار دارد که بی‌شک موجودیت خود را در طول هزاره‌ی چهارم تا هزاره‌ی دوم پیش از میلاد، مدیون این رودخانه پر آب است (سیدسجادی، ۱۳۷۴: ۱۹۹). همچنین بر اساس بررسی‌های باستان‌شناسی انجام شده در اطراف شهر سوخته در حدود چهل محوطه‌ی باستانی که سفال‌های آن باسفال‌های شهر سوخته قابل مقایسه است شناسایی شده است (همان: ۱۹۷). شایان ذکر است که گزارش این بررسی هنوز منتشر نشده و تنها به تعداد این محوطه‌ها اشاره شده است.

ب- دوران تاریخی: سیدسجادی به وجود تپه‌ای کوچک در سه کیلومتری جنوب و جنوب غربی قلعه مچی که در بخش مورد بررسی، قرار دارد، اشاره نموده که سفالهای دوران تاریخی در آن پراکنده است (همان: ۱۳۸۲: ۳۱).

ج- دوران اسلامی: از آثار ناحیه مورد بررسی چنین برمی‌آید که دلتای رود هیرمند در دوران اسلامی نیز از اهمیت شایانی بر خوردار بوده است چنانکه می‌توان به بقایای بناهای حوض‌دار که به صورت قلعه یا شهر از آن یاد شده یا قلعه مچی اشاره نمود که در کتب تاریخی و سفرنامه‌ها، از آنها یاد شده است. گویا بر اساس مدارک موجود، حوض‌دار بر سر راه سیستان-کرمان قرار داشته و مرکزی مهم به شمار می‌رفته است. ملک شاه حسین به سال ۹۸۹ هجری قمری، از حوض‌دار به عنوان محلی بر سر راه بیابان عراق یاد می‌کند (سیستانی، ۱۳۸۲: ۲۲۰)، و تیت این چنین می‌نویسد: "راه تجاری مزبور از ناحیه‌ای می‌گذشته که دیوان‌خانه‌ی (ماچهی) یا مچی و قلعه حوض‌دار قرار دارند" (تیت، ۱۳۶۴: ۳۲) و اما از حوض‌دار در قرن دوم هجری، هم عصر لیث، پدر یعقوب، به صورت یک روستا یاد می‌کند (سیستانی، ۱۳۸۳: ۵۵). در زمان حکومت شاهرخ پسر تیمورلنگ در حدود سال ۸۱۲ هجری، از حوض‌دار به صورت محلی یاد شده که آب خود را از یکی از بندهای سیستان تامین